

Devlet Aklı Modern Çağda Devlet Aklı Düşüncesi: Modern Devletin İnşası

Onur Kır, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü

ORCID: 0000-0002-8634-1564

E-Posta: onurkir55@icloud.com

Friedrich Meinecke, Prusya Krallığı'nda doğmuş ve Born Üniversitesi ile Friedrich Wilhelm Üniversitesi'nde eğitim görmüş Alman bir tarihçi ve düşüncüdür. Daha sonra kariyerine Strazburg Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak devam etmiş ve Berlin Özgür Üniversitesi'nin kurucu rektörü olarak kariyerini tamamlamıştır. Modern tarih yazımı ve siyaset felsefesi alanlarında derin etkiler bırakan Meinecke, Avrupa merkezli yaklaşımlarıyla modern devletin doğuşunu düşünce tarihi ve kültür ekseninde incelemeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda, tarih yazımında Tarihselcilik akımının öncülerinden biri olarak kabul edilir.

Meinecke'nin başlıca eserleri, Devlet Aklı: Modern Çağda Devlet Aklı Düşüncesi¹, Dünya Vatandaşlığı ve Ulus Devleti ve Historisizmin Doğuşudur. Meinecke'nin çalışmalarında odaklandığı temel kavramlardan biri, modern devletin şekillenmesinde kritik bir rol oynayan devlet akli kavramıdır. Bu kavramın izlerini, Niccolò Machiavelli'den başlayarak Leopold von Ranke'ye kadar, yani 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Avrupa merkezli bir tarihsel perspektifle sürer. Meinecke'ye göre, modern devletin itici güçleri olan *kratos* (güç) ve *etos* (ahlâk) arasındaki gerilimi şekillendiren köprü, devlet akli kavramında somutlaşır. Devlet akli, devletin çıkarlarının korunması ve sürdürülmesi amacıyla çoğu zaman ahlâki değerlerden ödün vermesini gerekli kılar. Ancak Meinecke, bu faydacı yaklaşımın, hükümdarın kişisel çıkarlarıyla birleştiğinde, devletin ahlâki bir yozlaşmaya sürüklenme riskini de barındırdığını belirtir. Bununla birlikte, iktidarın "iyi" ya da "kötü" olmadığını, aksine bu kategorilere duyarsız bir doğaya sahip olduğunu ifade ederek, devletin ahlâki çatışmalarındaki rolünü tarafsız bir bakış açısıyla ortaya koyar. Meinecke'ye göre, devlet hukuk ve ahlâkın zorunluluklarından vareste bir yapı olarak tarih boyunca farklı biçimlerde tezahür etmiş olsa da özü itibarıyla aynı kalmıştır. Modern devletin doğuşu ve evrimini anlamak için sadece yapısal değişimlere değil, aynı zamanda devlet akli noktasında filozofların düşünsel katkılarına da dikkat edilmesi gerektiğini vurgularlar. Meinecke'nin analizleri, modern devletin karar alma süreçlerinde ahlâk ve çıkar arasındaki gerilimi anlamak isteyen tarihçiler, siyaset bilimciler ve felsefeciler için bugün de rehber niteliğindedir.

Meinecke'nin *Devlet Akli* eserinin ilk bölümü, mutlakliyetin doğduğu çağ olan 16. yüzyılda, İtalya merkezli olmak üzere Avrupa özelinde bir inceleme sunar. Bu bölümde, öncelikle devlet akli kavramının sahibi olarak görülen Machiavelli'nin yaşadığı dönemdeki İtalya'nın siyasi ve sosyal yapısı ele alınır. Meinecke, bu düşüncenin Machiavelli ile özdeşleşen *Makyavelizm* siyasi anlayışına nasıl evrildiğini de analiz eder. Bölümün devamında, Makyavelci siyasi anlayışa karşı geliştirilen muhalif görüşler, dönemin önemli düşünürlerinin yaklaşımları ve Avrupa'daki devletler üzerinden değerlendirilmiştir.

Devletin bulunduğu her yerde, devleti yöneten bir erk bulunsa da bu erki yönlendiren ya da ona rehberlik eden bir "Devlet Akli" düşüncesi mevcuttur. Devletin ontolojik varlığı ile onu yönetenler arasında yaşamsal bir simbiyotik ilişki vardır. Ancak, devletin varlığı her zaman önceliklidir ve bu bağlamda yönetenlerin varlığı, gerektiğinde fedakârlık üzerine inşa edilmiştir. Bu anlayışa Cicero'nun *Yükümlülükler* adlı eserinde bahsettiği, "Ama yararlılık görüntüsü altında devlette çok sık günah işlenir" söylemi de bir tür meşruiyet kazandırmıştır. Antik dönemde devlet akli düşüncesi, çok tanrıcılık ve dünyeviliğin etkisiyle şekillenmiştir. Çok tanrılı inanç sistemi, devlet akli düşüncesinin iktidarı elinde tutan bireylerin öznel çıkarları etrafında şekillenmesine neden olmuş; bu da bireylerin üstünde, bağımsız bir devlet akli fikrinin oluşmasını engellemiştir. Tek tanrılı dinlerin evrenselleşmesiyle birlikte, özellikle Hristiyanlığın hâkim unsur haline gelmesi, devlet aklini insanın tahakkümü altına sokmuştur. Bu sebeple Orta Çağ boyunca, bağımsız bir devlet akli anlayışı kabul görmemiştir. Bu güçlü dini etkinin bir sonucu olarak, devlet akli düşüncesinin sahibi olarak anılan Machiavelli, cennet ve cehennem inancından etkilenmemiş; bunun yerine Antik dönemin dünyevi ve putperest eğilimlerine daha yakın bir anlayış geliştirmiştir.

Machiavelli'nin siyaset düşüncesinin temelini *Virtú* kavramı oluşturmuştur. Antik ve hümanist gelenekten edindiği bu kavramı, devletin siyasette ve savaşta başarılar elde etmesiyle varlığını korumasını ve güçlenmesini hedeflemiştir. *Virtú* kavramı için en iyi yönetim biçiminin cumhuriyet olduğuna kanaat getirmiştir. Çalışmalarında *Virtú* kavramının yanı sıra *Fortuna* ve *Necessità* kavramlarına da sıkça yer vermiştir. Bu kavramların işlevlerini şu şekilde tanımlamıştır: *Virtú*, *Fortuna*'yı püskürtmekle yükümlüdür; *Necessità* ise miskin bir haldeki geniş halk kitlelerini *Virtú*'nun amaçları doğrultusunda harekete geçiren güçtür. Machiavelli, din, ahlâk ve hukuk gibi değerlerin devlet içerisindeki önemini kabul etmekle birlikte, devletin bekası söz konusu olduğunda bu değerlerin ihlal edilmesinde herhangi bir sakınca görmemiştir. Vatan tehdit altındayken kimsenin hükümdarın ahlâki özellik-

lerine bakmayacağını, aksine vatani kurtarıp özgürlükleri koruyup koruyamayacağına odaklanacağını belirtmiştir. Devletin güvenlik kaygısı arttığında, öncelikle feda edilecek unsur özgürlükler olacaktır. Bu nedenle, devletin güvenliğinin sağlanabilmesi adına her türlü fedakârlığa hazır bir kamuoyu oluşturulmasına ihtiyaç duyar. Bu sebeple, hükümdarın gerekli kararları alarak vatani korumasının en doğru yol olduğunu savunmuştur.

Machiavelli'nin devlet akli öğretilerinde iktidara sorulması gereken en önemli soru; Machiavelli'nin anlayışının kabul edilip edilmeyeceği ya da hangi sınırlar dâhilinde uygulanacağı olmuştur. Gentillet, Machiavelli'nin saf, amaca uygun ve pragmatik siyasi anlayışını tam da bu nedenle reddetmiştir. Aristokrat sınıfının çıkarlarını savunan Gentillet, Makyavelci siyasi anlayışın soyluların en büyük düşmanı olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, bir ülkede hukuku gözetip koruyan güç aristokrasidir ve aristokrasiyi zora sokacak yönetim sistemi, Machiavelli'nin işaret ettiği tiranlık devleti olacaktır. Bodin'in ideal devleti, tek bir yönetim biçimi olmayıp, durum ve koşullara göre değişim gösteren, kendi şartlarını oluşturan farklı devletlerdir. Bu nedenle hükümdarın, sırf onur ve haysiyet uğruna kaybedeceği bir mücadeleye girmesini aptallık olarak değerlendirerek; zaferin, yenilgi karşısında elde edilecek kayıptan daha fazla bir kazanç getireceği durumlarda tercih edilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu yaklaşımıyla Bodin, devlet akli tabiri yerine "yönetim ve liderlik akli" kavramlarını kullanmıştır. Güçlü devlet anlayışı, Machiavelli'den bu yana kabul gören bir fikir olsa da hukuk devleti kavramı, Bodin sayesinde genel bir kabul görmüştür.

Botero, Machiavelli'nin devlet akli kavramını kilisenin yararına uygun şekilde yeniden düzenlemiştir. Bu nedenle Makyavelizmin "zehrini" alan bir panzehir işlevi görerek, devleti büyütme yerine devleti ayakta tutmayı öncelikli bir hedef olarak belirlemiştir. Botero'nun bu siyasi yaklaşımı, "devleti büyütmenin güçle, ayakta tutmanın ise bilgelikle mümkün olduğu" düşüncesine dayanır. Boccacini, Machiavelli'nin sahiplendiği *virtú* kavramını, faal bir hükümdar ve devlet adamı üzerinden tanımlamıştır. Ancak Boccacini, Machiavelli'den farklı olarak siyaset araçlarına ve kamuya karşı daha fazla hassasiyet göstermiştir. Ona göre halkın içinde bulunduğu çekilmez durumların isyanla değil, hükümdarın ve saray yönetiminin taşkınlıklarının azaltılmasıyla çözülebileceği inancındadır. Bu nedenle halkın hükümdarına sabır göstermesini önerirken, hükümdara da şahsi hırslarından uzak durmalarını, halka adaletle ve hoşgörüyle hükmeden cumhuriyet yöneticileri gibi olmalarını tavsiye etmiştir. Bu yaklaşımı dolayısıyla zaman zaman devrimci olarak algılansa da Boccacini hiçbir zaman devrimci olmamış, hür davranmaktan

çok hür düşünceyi önemsemmiştir. Dini, siyasete alet etmeyi doğru bulmamış olsa da dinin halk üzerindeki dizginleyici gücünü devletin hâkimiyetini artırıcı bir araç olarak kullanmayı devletin menfaatine uygun görmüştür.

Campanella, Machiavelli'nin devlet akli öğretisini utanç verici bulmuştur. Onun idealize ettiği devlet hayali, iyiliğin hâkim olduğu ve insanların beraberlik içinde yaşadığı "Güneş Devlet" fikrine dayanır. Campanella, Güneş Devlet fikrini inşa ederken, Machiavelli'nin devlet akli öğretisinde yer alan bazı düşünceleri uygulamak zorunda kalmıştır. Ancak bu kavrama büyük bir nefret beslemiş ve bir anlamda hem faydalandığı hem de mücadele ettiği bir unsur olarak görmüştür. Campanella, Makyavelizmin mezhepleri parçalamasını, reformasyonun kazanımlarını tehlikeye atmasını ve dini siyasetin bir ağırtına dönüştürmesini sert bir şekilde eleştirmiştir. Eleştirilerini daha da ileri götürerek, Machiavelli için "ilahi öfke kabı", onun öğretisi olan devlet akli içinse "deccal" benzetmesi yapmıştır. Tüm bu eleştirilerine rağmen, savaştığı şeye dönüşmeden, Machiavelli'nin fikirlerinden faydalanarak kendi Güneş Devlet kavramını inşa etmiş ve savunmuştur. Devlet aklının, devlet düşüncesinin bir parçası olarak sürekli varlığını sürdürmesi, onun evrensel bir fikir olarak kabul edilmesine neden olmuştur. Bu evrensellik, Campanella'yı da devlet aklına karşı mücadeleye sevk etmiştir.

Devlet akli kavramı, İtalya'da öyle yaygınlaşmış ve kabul görmüştü ki, her ortamda tartışılır hale gelmişti. Machiavelli'ye yöneltilen en büyük nefret, onun devlet akli anlayışının din, ahlâk ve hukuku tehdit ettiği; özellikle de dinsizliği savunduğu gerekçesiyle olmuştur. Tarihsel sürece bakıldığında, iyi ya da kötü şöhretine rağmen Machiavelli'nin devlet akli düşüncesi, İtalya sınırlarını aşarak pek çok ülkeye yayılmıştır. Dönemin birçok düşünürü, dinsiz devlet fikrini kesinlikle reddetmiş; özellikle din savaşlarının yaşandığı bir dönemde, dinin, devletin temeli olduğu fikrine sıkı sıkıya bağlanmıştır. Bu süreçte, devlet akli kavramı da dini temeller üzerinden alan kazanmaya devam etmiştir. Bu düşünceye yönelik ilk ciddi eleştiriler ise Aydınlanma Çağı'nın getirdiği muhalif bakış açısıyla, Otuz Yıl Savaşları'nın hemen ardından ortaya çıkmıştır. Muhalif görüşlerin güç kazanması, yüzyıllardır devlet yönetiminde belirleyici bir aktör olan dinin etkisini azaltarak, devlet akli kavramının öne çıkmasını sağlamış ve bu süreç dinin devlet yönetimindeki etkisinin azalmasıyla modern devletin doğuşundaki öncüllerinden biri olmuştur.

Richelieu, 1624 tarihli yazısında, devlet için verilebilecek en iyi tavsiyenin, devletin kendisini tanıması olduğunu vurgular. Ona göre, bir devletin kendi yapısını tanımasıyla başlayan bu süreç, tebaası ve diğer ülkelerle kurduğu ilişkileri anlamasını da gerektirir. Devlet yönetimine dair bu yazı-

sında, Machiavelli'nin devlet akli öğretisiyle benzerlikler bulunsa da Avrupa bağlamında değerlendirme yapması nedeniyle onu aştığı söylenebilir. Richelieu'nun makalesine benzer bir içerik, Rohan Dükü Henri'nin 1638 yılında yazdığı *De L'Interest des Princes et Etats de la Chretiente* adlı eserinde de görülmektedir. Ona göre hükümdar, devlet buyruğuna tabidir; iktidarın, hükümdarın şahsiyetinden ziyade aklın ilahesi olduğu düşüncesini savunmuştur. Rohan ise eserinin başında yer alan şu sözlerle bu fikre bir başka boyut katmıştır: "Hükümdarlar halkları kumanda eder, çıkar da hükümdarları." Ona göre, hükümdar ve çevresindekilerin yanılması ve ahlâki bozulmaları mümkün olsa da çıkarlarının sabit kalacağına vurgu yapmıştır. Rohan'ın yaklaşımında, din savaşları çağı ile devlet akli çağının gereksinimleri iç içe geçmiş durumdadır.

Gabriel Naudé, Machiavelli'nin devlet akli kavramında olduğu gibi, hükümdara tanınan ahlâksızlık izninin herhangi bir tiranlığa yol açmayacağı düşüncesini savunmuştur. Bu bağlamda, devletin hukuk ve adap sınırları içinde olağan gördüğü iki önemli kuralı vurgulamıştır: devlet düsturları ve devlet darbeleri. Darbelere olan eğilimi sebebiyle, onları doğrudan meşru kılmaya çalışmamış; aksine, darbeleri kendi içinde sınıflandırarak yalnızca meşru olanlara dikkat çekmiştir. Darbelerin hem yaralayıcı hem de iyileştirici etkilerinin olabileceğini ifade etmiştir. Naudé, devlet aklına mutlak şekilde itibar eden insanların başarısız olacağını ve bu fikri sahipleneni küçümsediğini dile getirmiştir. Buna karşılık, eserinde ideal devlet adamı tanımı yaparak değerli ahlâki erdemlere işaret etmiştir. Devlet akli öğretilerine ait dogmaların içini boşaltarak, Aydınlanma Çağı'nın yolunu açmada önemli bir katkı sağlamıştır.

Meinecke, kitabının ikinci bölümünde, olgunlaşmış mutlakiyet çağını ele alarak, dönemin önde gelen düşünürlerinin fikirlerine dayanarak devlet akli kavramını inceler. Devlet akli kavramının 17. ve 18. yüzyılda geçirdiği değişimi, düşünürler ve devlet adamları özelinde detaylandırmaya devam etmektedir. Bu bağlamda, Grotius, Hobbes, Spinoza, Pufendorf, Courtitz de Sadras, Rousset, Büyük Friedrich gibi isimlerin devlet aklına yönelik yaklaşımları üzerinden Machiavelli'nin kavramının tarihsel evrimini incelemiştir.

Hugo Grotius'un devletlerarası hukuk öğretisi, devlet akli ile sürekli bir rekabet içerisinde olmuştur. Devletlerarası hukuk, devlet aklının gücünü kısıtlamak ve devletin hukuk normlarına bağlı kalarak davranmasını istemiştir. Buna karşılık devlet akli, hukuk kurallarını kendi çıkarları doğrultusunda eğip bükmeye çalışmıştır. Grotius'un insan doğasının iyi olduğuna dair inancı, onun devlet akli ile mücadelesinin temelini oluşturur. Machiavelli'nin insa-

nın doğasını kötü olarak tanımlaması, devlet aklını insanı dizginleyen bir araç olarak görmesine yol açmıştır. Bu bağlamda Hobbes, Machiavelli ile benzer bir çizgide yer alır. Hobbes'a göre "İnsan insanın kurdudur". Bu yaklaşımıyla Grotius ile keskin bir zıtlık içindedir. Hobbes, insanın doğasında kötülük olduğunu savunarak, devletin muazzam bir güce sahip olması gerektiğini düşünür. Spinoza ise düşünsel seyrinde başlarda demokrasiye yönelmiş, ancak zamanla aristokrasiyi savunmuştur. Hobbes'un fikirlerinden etkilenmekle birlikte, kendi devlet öğretisini geliştirmiştir. Spinoza'ya göre en iyi devlet, insan aklıyla oluşturulacak doğal ve akli hukukun devlete yön verdiği, realizm ve ampirizm temelli bir sistemdir. Spinoza da devletin varlığını öncelikli görür ve Hobbes gibi devletin iç işlerinde devlet aklına serbestlik tanınması gerektiğini savunur. Ancak Spinoza'nın makul devleti, halkın haklarının korunduğu, mutluluk ve huzur içinde yaşadığı bir düzeni içerir.

Pufendorf'un devlet aklına yaklaşımı, Almanya'nın pek çok devletten oluşmasının bir sonucu olarak, devletler arası ittifak üzerinden ortak bir devlet aklı inşa etmeye yönelmiştir. Her ne kadar devletler ittifakını federatif bir yapı dâhilinde değerlendirmiş olsa da hayali, Almanya'nın tek bir ruh gibi bir arada olup tek bir idare tarafından yönetilmesi olmuştur. Grotius'un devletlerarası hukuku, Pufendorf'un devlet teorisiyle desteklenerek ciddi bir gelişim göstermiştir. Fakat her ikisinin de ortak noktası, devletlerin kendi çıkarlarında gerçekleşecek kayıpların yarattığı endişe ve bencilliğin, Batı dünyasının bir araya gelmesine engel olduğunu ve bunun daha çok zamana ihtiyaç duyduğunu vurgulamaları olmuştur.

Courttilz de Sandras, hükümdarı sözlerine değil, devletin çıkarlarına hizmet etmeye yönlendiren bir anlayışı savunarak Machiavelli'nin devlet aklı kavramını kendi fikirleriyle desteklemekten çekinmemiştir. Ona göre, devletin çıkarı söz konusu olduğunda diğer tüm değerler anlamını yitirir. Halkın çıkarlarını, devletin ve hükümdarın çıkarlarından aşağıda görür; halkın itaatini ise devletin dışarıda yürüttüğü güç siyasetinin hem aracı hem de amacı olarak değerlendirir. Devlet aklı öğretisini Avrupa ölçeğinde ele aldığı izlenimini verse de gerçekte tek tek devletlerin güçlerine dayalı çıkar hesapları yapmıştır. Bu çerçevede, Avrupa devletlerinin bireysel analizlerini içeren bir monografi koleksiyonu oluşturmaktan öteye geçememiştir.

Jean Rousset, Avrupa'yı düzene sokmayı amaçladığı yeni yaklaşımına *yakışıklık* adını vermiştir. Bu yeni anlayış, ilk başta devletlerin tepkisiyle karşılaşsa da zamanla hem mevcut eylemleri hem de gelecekteki planları çerçevesinde meşru bir zemine oturtularak benimsenmiştir. Pozitif hukukun zayıflamasıyla, devlet aklının hâlâ pozitif hukukun üzerinde yer alması, yakışıklık hukuku

aracılığıyla eski devlet aklını yeni bir forma dönüştürerek devletlerin hizmetine yeniden sunmuştur. Bu değişim, her ne kadar yeni bir ideoloji olarak algılansa da devlet aklının varlığını sürdürmesine ve merkezî rolünü korumasına olanak tanıdığı için, Machiavelli'nin devlet aklı kavramına yeni bir zafer kazandırmıştır. Bu yeni öğreti, hükümdarları halkın “rahipleri” olarak görmüş, hatta daha da ileri giderek Bodin, Bossuet ve Fénèlon gibi düşünürlerin izinden gidip hükümdarı Tanrı'nın yeryüzündeki sureti olarak tasvir etmiştir.

Machiavelli'nin devlet aklındaki pagan unsurlar, Hristiyanlık ve kilise tarafından zararlı bulunmuş ve bunlara karşı mücadele edilmiştir. Bunun temel sebeplerinden biri, 17. yüzyıl realizminin devlet aklını yeniden üretecek ya da yeni bir ideal devlet aklı ortaya koyacak kapasiteye sahip olmamasıdır. 18. yüzyılda bu düşünsel üretimi gerçekleştirebilecek ve çağına uygun bir devlet aklını inşa edebilecek tek kişi Büyük Friedrich olmuştur. *Antimachiavell* adlı eserinde hükümdarı, halkın hizmetkârı ve tebaasını kendisine denk değil, doğrudan efendisi olarak tanımlamıştır. Ancak dini, halkın üzerinde bir baskı aracı olarak kullanmamış, aksine halkı bu konuda serbest bırakarak üzerindeki yükü hafifletmiştir. 1739 yılında yazdığı *Antimachiavell* eserinde, Machiavelli'nin öğretilerine karşı çıkararak bu zararlı düşüncenin artık dünyadan kovulmasının zamanının geldiğini vurgulamıştır. Machiavelli'nin “virtü”sunun yalnızca dünyevi bir kuvvet olduğunu belirtirken, kendi geliştirdiği “vertü”nun ideal, sonsuz ve zamansız olduğunu ifade etmiştir. Ancak zamanla Friedrich'in devlet aklı anlayışında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. 1752 yılında kaleme aldığı *Siyasi Vasiyet* adlı eserinde, önceki görüşlerinin aksine, Machiavelli'nin dünyadaki muhteris güçlerin çıkar siyaseti güttüğü bir ortamda, bu siyaseti benimsemeyen güçlerin yok olacağına dair görüşünü doğru olarak kabul etmiştir. 1752, 1768 ve 1775 yıllarında yazdığı eserlerinde, devletin faydacılığı üzerine temellendirdiği bir yaklaşıma yönelmiştir. *Antimachiavell*'de vurguladığı “halkların ilk hizmetkârı” fikrinden, “devletin ilk hizmetkârı” anlayışına geçiş yapmıştır. Bu durum, düşüncesinin bir yere kadar uygulanabilir olduğunu, ancak evrensel bir model oluşturma noktasında sınırlı kaldığını göstermektedir.

Meinecke, eserinin son bölümünde, devlet aklı kavramını 19. yüzyıl Almanya'sının düşünürleri ve bu düşünürlerin fikirlerindeki yansımalar çerçevesinde ele almıştır. Bu bağlamda Hegel, Fichte, Ranke ve Treitschke gibi önemli isimlerin devlet aklına yaklaşımlarını değerlendirmiştir. Eserin sonunda, devlet aklının tarihsel gelişimini ve geçirdiği değişimleri geriye dönük bir değerlendirmeyle ele almış ve kavramın tarihsel seyrini tamamlamıştır.

18. yüzyılda orta sınıfın güçlenmesiyle birlikte, bu sınıfın siyasi alandaki ağır-

liğı da artmıştır. Bu gelişmenin doğal bir sonucu olarak, devlete “yukarıdan” değil, “aşağıdan” yani toplumdaki bakılmaya başlanmıştır. Böylece insanlığın doğuştan gelen hakları sorgulanmış ve bireyci anlayış gelişme imkânı bulmuştur. Toplumdan devlete bakış açısı güçlendikçe, yukarıdan yönetilen devlet hâkimiyetinin etkisi giderek azalmış, sürecin sonunda modern devletin fitilini ateşleyen Fransız İhtilali gerçekleşmiştir. İhtilalle birlikte birey ve kamuoyunun devlet üzerindeki etkisi ortaya çıkmıştır. Ancak burada kastedilen kamu yararı, tek tek bireyleri değil, bireylerin oluşturduğu topluluğu esas alır. Bununla birlikte, bu topluluk doğrudan halkı değil, devletin ortak kimliğini temsil eden bireylerin bütününi ifade etmektedir. Hegel’in devlet yaklaşımı ise, fiili devletin aynı zamanda akli devlet olması gerektiği üzerine kuruludur. Bu yaklaşım, Hegel’i Machiavelli’nin öğretilerine yaklaştırmaktadır. Machiavelli’nin kötü ve iğrenç olarak kabul edilen öğretilerine, Hegel bir meşruiyet kazandırmıştır. Hegel’e göre devlet ahlâksız davranmaz; çünkü insana yakıştırılan ahlâk anlayışını devlete mal etmek doğru değildir. Bu nedenle devletin hareketleri, genel ahlâki emirlere göre değil, öz ve asli olan çıkarlarına göre belirlenir. Hegel’in “güç devleti” anlayışının temelinde, “milli gücün en yüce hedef” oluşu yatar. Dünya ruhunun ise “milliyetçi dünya gücünün ahlâki meşruiyeti” olarak tanımlanması, Hegel’in yaklaşımını tamamlayan unsurdur.

Machiavelli’nin fikirleri, Fichte’nin düşün dünyasıyla büyük ölçüde örtüşmüştür. Onu Machiavelli’ye en çok yaklaştıran şey ise bireyi tarihselleştirmesi değil, Fichte’nin kendi yaşadığı ve “hasta” olarak nitelendirdiği çağın çaresini bulacağına dair umududur. Hiçbir Alman filozofu, Fichte gibi ruh ile doğayı, akıl ile fiiliyat arasında bir sentez kurmaya cesaret edememiştir. Machiavelli’nin devlet akli öğretileri ile kendi geliştirdiği yalın devlet akli öğretilerini birleştiren Fichte, tarihin en dikkat çekici ve ruhen en dinamik devlet akli düşüncesini ortaya koymuştur. Fichte’ye göre, Almanların bir gün özgürlüğe kavuşması mümkün olacaksa, bu ancak Machiavelli’nin devlet akli sayesinde gerçekleşecektir. Hegel, akıl âlemini tarihin bizzat içinde görürken; Fichte, bu âlemi tarihten sonra gerçekleşecek bir ideal olarak kabul etmiştir.

Ranke, kariyerinin başında kaleme aldığı *Modern Tarih Yazıcılarını Eleştiri Babında* adlı eserinde Makyavelizm’i detaylı bir şekilde incelemiştir. Ranke, vicdanı yalnızca ahlâki bir kategori olarak sınıflandırmamış, ahlâki olanı ruhani olana sarkmak şeklinde betimlemiştir. Son tahlilde, ahlâki olan ile ruhani olanı birbirine özdeş kabul etmiştir. Hegel ile Ranke arasındaki temel fark, yüce edeplilik öğretilerinde ortaya çıkmıştır. Hegel, kolektif aklın genelliğinden hareketle Makyavelizm, devlet akli ve iktidar siyasetini kabul etmiştir. Buna

karşın Ranke’de, devlet aklını ortaya çıkaran unsur, tarihsel yaşamın genel hareketi olmuştur. Ranke, Hegel’in vardığı panteist sonucu kabul etmemiştir. Bunun en önemli nedeni, bilinmeyene duyduğu derin saygı ve kendi ahlâk anlayışıdır. Bu ahlâk anlayışı, dünya tarihini ve onun temsilcisi olan devleti tanrılaştırmaktan ve devlet aklını doğrudan ahlâkın üstüne çıkarmaktan onu alıkoymuştur.

Treitschke, devlet akli öğretisini yeniden ele alarak, devletin en yüce ahlâki görevinin iktidarını muhafaza etmek olduğunu savunmuştur. Ancak Treitschke, devletin özünü iktidar ile sınırlayarak kendi içinde bir çelişkiye düşmüştür. Beşerî bir yapı olan devletin özünü salt töz üzerinden yorumlamak, tözün nihai amacını görmezden gelmek anlamına gelmiştir. Bu sebeple Treitschke’ye göre, devletin iktidarı kendisinin nihai amacı olamazdı. Bu noktada Treitschke, Machiavelli’yi eksik bulur. Treitschke’nin öğretisinde merkezde olan devlet aklının kendisi değil, siyasetin merkezine iktidarı koymasındır. Bu açıdan Machiavelli ile aynı noktada buluşur. Treitschke, Fichte ile de belli noktalarda bir araya gelmiştir. Onun sübjektif idealizmini sürdürmüş, ancak bunu saf ve mutlak bir idealizm yerine objektif bir bakış açısıyla ele almıştır. Treitschke, insanın sürekli ilerlemesine rağmen zayıf ve günahkâr bir varlık olmasından dolayı Hegel’in felsefesini iyimser bulmuştur. Benzer şekilde, insanın hayvani tutkuları ve şeytani yönelimleri göz önüne alındığında, Ranke’nin tarih yazımını da fazlasıyla iyimser olarak değerlendirmiştir. Bu nedenle Treitschke, Hegel’in tüm tarih sürecini ve devleti tanrılaştırmasını kabul etmemiştir.

19. ve 20. yüzyıllarda devlet akli kavramı yerini iktidar siyaseti ve güç devleti düşüncesine bırakmıştır. Grotius’un devletlerarası hukuk düşüncesi ortaya çıktığı zamandan bu yana devlet akliyle rekabet içinde olmuştur. Zamanla, devlet aklının liderliği modern devletlerin oluşmasıyla birlikte devletlerarası hukuk düşüncesinin güçlenmesine yol açmıştır. Büyük devletlerin iktidar politikalarına hizmet eden üç büyük kuvvet ise şunlar olmuştur: Militarizm, Milliyetçilik, Sermayecilik. Halkoyuna dayalı güçlü bir liderin yönetimi, arındırılmış devlet akli tarafından idare edilen parlamentarizmden daha etkili olmuştur. Modern devletlerin kurulması ve devletlerarası sistemin güçlenmesi, Machiavelli’nin devlet akli kavramının görünümünü değiştirse de devletin varlığını devam ettirme isteği, gücü ve mücadelesi, yönetim şekillerine bağlı kalmadan devlet aklının farklı veçhelerle de olsa varlığını sürdürmesine imkân tanımıştır.

Meinecke, *Devlet Akli* eserinde modern devletin doğuşunu, gelişimini ve dönüşümünü tarihsel bir perspektifte incelemiş, devlet akli kavramının farklı

dönemlerdeki tezahürlerini ele almıştır. Machiavelli'den itibaren şekillenen devlet akli öğretisi, güç, iktidar ve pragmatizmin devleti yönetme sanatındaki rolünü vurgulamış, bu kavramın özellikle modern devletlerin inşasında nasıl bir rehber işlevi gördüğünü ortaya koymuştur. Meinecke'nin eseri, yalnızca bir kavramın tarihini anlatmakla kalmaz; aynı zamanda devlet, birey, ahlâk ve iktidar arasındaki karmaşık ilişkiyi çözümleyen bir rehber niteliğindedir. Eserin kavramsal zenginliği, tarihsel derinliği ve felsefi terminolojisi göz önüne alındığında, genel okuyucu kitlesi için anlaşılması zor olabilir. Ancak siyaset bilimi, siyaset felsefesi ve modern devletin oluşumu gibi alanlarda ihtisas yapmış akademisyenler için oldukça değerli ve kapsamlı bir okuma sunmaktadır. Meinecke, devlet akli kavramını Avrupa merkezli bir bakış açısıyla incelemiştir. Bu durum, farklı siyasi geleneklerin dışarıda kalmasına ve eserin belli bir çerçeve içerisinde sınırlı olmasına yol açmıştır. Meinecke, farklı coğrafyalardaki devlet yapıları içerisinde devlet akli kavramının izini sürmemiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Machiavelli'nin *Prens* adlı eserinde ortaya koyduğu devlet akli kavramını ele alırken, Doğu'ya özgü devlet yapılarını görmezden gelmiş ve kavramın tarihsel kökenini eksik bırakmıştır. Bunun yerine, Kıta Avrupası'ndaki devletlerin yönetim gelenekleri ve bu alandaki düşünürleri merkezine alarak devlet aklinin tarihsel sürecini analiz etmiş ve böylece çalışmasını Avrupa merkezli bir çerçeveye sınırlandırmıştır. Bu eleştiriye rağmen, eser pek çok açıdan modern devlet düşüncesinin gelişimine dair özgün bir katkı sağlamaktadır. Son olarak, eser modern devletin oluşumuna ve siyaset bilimi ile felsefesi alanındaki çalışmalara yaptığı katkılarla güncelliğini ve önemini koruyan bir başyapıt olma özelliğini muhafaza etmektedir.

Sonnotlar

1) Meinecke F (2023). *Devlet Akli Modern Çağda Devlet Akli Düşüncesi*. Çev. M S Türk, 2. Baskı, İstanbul: Albaraka Yayınları.